TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

YENİ TÜRK EDEBİYATI İNCELEMELERİ

ZEYNEP KERMAN ARMAĞANI

Editör
Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU

Ankara / 2013

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

© Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2013.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarının tamamının veya bir kısmının yayımcının yazılı izni olmadan herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır. Yayınların fikrî sorumluluğu ve imlâ tercihi yazarlarına aittir. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarında yer alan başka kaynaklardan alınmış tablo, resim ve benzeri şeylerin yasal kullanım sorumluluğu yazarlarına aittir.

Uğurlu Sınar, Alev (Ed.)
Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri Zeynep Kerman Armağanı / Alev Sınar Uğurlu
VIII+368 s. 24 cm.
ISBN 978-975-456-117-3
1. Zeynep Kerman - Biyografi 2. Türk Edebiyatı 3. Yeni Türk Edebiyatı

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI
TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI ARMAĞAN DİZİSİ 11

Genel Yayın Editörü
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM

Editör
Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU

Kapak ve Sayfa Tasarımı
SEMETEYHAN [B. GÜL]

İletişim Adresi
Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Bahçelievler, 7. Cad. 17. Sok. Nu. 38, 06490 Ankara / TÜRKİYE
Tel: (00 90 312) 2133100 **Belgegeçer:** (00 90 312) 2134135
Genel ağ: **http://www.turkkulturu.org.tr**
e-posta: **tkaedernegi@hotmail.com**

Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri Zeynep Kerman Armağanı, Öncü Basımevi'nde 500 adet basılmıştır. (Kazımkarabekir Cad. 85/2 İskitler/ANKARA Tel: 3843120)

Ankara /2013

Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri Zeynep Kerman Armağanı,
Ed. Alev Sınar Uğurlu, Türk Kültürünü Araştırma
Enstitüsü, Ankara, 2013, s. 293-305.

SAMİ PAŞAZADE SEZAİ'NİN ESERLERİNDE ÇOCUK

Yrd. Doç. Dr. Kelime ERDAL
Uludağ Üniversitesi
[Bursa]

Giriş

Sami Paşazade Sezai, bir şeyh ailesine mensuptur. Dedesi, müderris ve şair, Halvetî şeyhi Eşşeyh Elhac Ahmed Necib Efendi'dir. Ahmed Necib Efendi, Mora Rumlarının isyanı esnasında esir düşer ve şehit edilir. Ahmed Necib Efendi'nin üç oğlu, Sami, Baki ve Hayrullah Efendiler, esir düşerler ve bütün mallarına el konur. Geçimini bir müddet evin Rum hizmetçisinin yardımlarıyla sağlayan aile, daha sonra İskenderiye'ye taşınır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Sami Paşa ve ailesiyle yakından ilgilenir ve aile, yirmi beş yıl Mısır'da kalır. Sami Paşa, Mehmet Ali Paşa'nın baş muavinliğine yükselir. Aile, daha sonra Mısır'dan İstanbul'a gelir ve Taşkasap'taki büyük konağa taşınır. Sami Paşazade Sezai, bu konakta, Sami Paşa'nın ikinci hanımı Gülarayiş Hanım'dan 1859 Temmuzunda dünyaya gelir. Sami Paşazade Sezai'nin çocukluğu ve gençliği, eserlerine de yansıyan bu muhteşem konakta geçer. Bu konak, İstanbul'un o dönem çoğu konağında görülen aşırı eğlence ve sefahatin yaşandığı bir konak değil, adeta bir fikir ve kültür merkezidir. Sami Paşa, birkaç dil bilen, kültürlü bir insandır. Konakta edebî toplantılar yapılır, sosyal ve siyasî meseleler tartışılır. Ahmet Vefik Paşa, Ziya Paşa ve Ali Suavi, konağın müdavimlerindendir. Sezai, bu konakta devrin tanınmış öğretmenlerinden ders alır. Bir Fransız'dan, Fransızca ile beraber, Fransız ihtilalini ve özgür düşünceyi öğrenir. Üsküdarlı Hakkı Bey, Yenişehirli Avni ve Nevres Efendi sayesinde, şiir zevki uyanır. Abdülhak Hâmid Tarhan ve Recaizade Mahmut Ekrem ile tanışır.

Yazma isteği on dört yaşında başlayan Sezai, en çok Namık Kemal'den etkilenir. Namık Kemal tutuklandığında on yedi yaşında olan Sezai, Namık Kemal'i hapishanede ziyaret eder. Sezai, ömrü boyunca Namık Kemal'in fikirlerine bağlı kalmış, ona karşı saygı ve sevgisini hiç yitirmemiştir.

"Musahabe-i Edebiyye" adlı yazısında Sezai, on dört yaşındaki halini hatırlar. O yaşlarda Sezai'nin en büyük hayali yazar olmak, imzasız da olsa birkaç satır yazısını gazetede basılmış görmektir. Sezai, babasına bu konuda yardımcı olması için ısrar eder, ağlar, ancak babası, o yazıları kendisinden başkasının görmesini istemez:

"*İşte pederi edib olan on dört yaşındaki zavallı muharrirler böyle bedbahttırlar! Bu memnuiyet esnasında içine bir kelime bile derc ettiremeyeceğim gazeteleri kemal-i hasret ü mahrumiyetle okuduğum zaman kurşun hurufla matbu olan o satırlar kalbime dokunarak yaralardı.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 250)

Sezai, tanıdıklarından birinin, *Kamer* adıyla yeni bir gazete çıkarmaya başladığını duyunca, hemen matbaaya koşar ve ünlü bir yazar edasıyla orada bir müddet oturur. Bu gazetenin çok okunan bir gazete olmadığını düşünmektedir.

İmtiyaz sahibi sürekli nargile içer, başyazar neredeyse hiç yazı yazmaz. Dağıtımla görevli kişiler işlerini düzgün yapmadığı için bu gazetenin dağıtımı da sorunludur. Sezai, böyle düzensiz bir gazetede de olsa yazısının çıkmasından memnundur.

Konakta özel dersler alan Sezai, Evkaf-ı Hümayun Mektubî Kalemine girer, bir yıl sonra Londra sefareti kâtipliğine tayin edilir. Sezai, o yıllarda medeniyetin ve hürriyetin beşiği olarak gördüğü İngiltere'ye, babasının engellemesi yüzünden gidemez. Ancak babasının ölümünden sonra Londra'ya gider. Sezai, zekâ ve ışık memleketi olarak vasıflandırdığı Paris'e de gider. Londra'da dört yıl kalan Sezai, burada İngiliz edebiyatını da öğrenme fırsatı yakalar. Shakespeare'e hayran olan Sezai, İngiliz ve dünya politikasını da yakından tanıma fırsatı bulur.

İstanbul'a dönüşünde edebî bakımdan en verimli devresini geçiren Sami Paşazade Sezai, 1888'de *Sergüzeşt*'i, 1891'de *Küçük Şeyler*'i, 1898'de *Rumuz'ül Edeb*'i yayınlar. *Sergüzeşt* romanı, esaret temini ve buna paralel olarak hürriyet kavramını işlediğinden, Sezai sıkı takibe alınır. Bu sırada Jön Türklere katılan Sezai, yurt dışına kaçar. Paris'te, Abdülhamit rejimini şiddetle eleştiren politik yazılar yazar. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yurda dönen Sami Paşazade Sezai, 1909'da Selanik'te İttihat ve Terakki'nin toplantısına katılır ve Mustafa Kemal ile tanışır. Tedavi için doktor tavsiyesiyle İsviçre'ye gider. Sezai, batılılarla yapılan savaşlar sonucunda o zamana kadar savunduğu ve örnek aldığı batı medeniyeti ile ilgili görüşlerini değiştirir. 1927 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından maaş bağlanan Sezai, İstanbul Belediyesince kiralanan bir evde, son yıllarını geçirir ve 1936 yılında, bu evde ölür.

Tanzimat'ın ikinci nesline mensup olan Sezai, bu nesil içinde politikayla en çok uğraşan yazardır. Sezai, *Sergüzeşt* romanından başka hikâye, musahabe, hatıra ve gezi yazılarıyla, tercümelerinin bir kısmını, *Küçük Şeyler*, *Rumuz'ül Edeb* ve *İclal* adlı üç kitapta toplar. *Şîr* adlı piyesiyle de tiyatro sahasında eser vermiştir.

Sami Paşazade Sezai, Halit Ziya'dan önce ilk büyük üslup ustasıdır. Ancak o, dil üzerinde Halit Ziya kadar düşünmediğinden, cümleleri Halit Ziya'nınki kadar sağlam değildir.(Kerman, 1986: 26.)

Sami Paşazade Sezai, *Sergüzeşt* romanında "esaret" temini romantik açıdan ele alarak, toplumdaki sosyal bir yaraya parmak basar. Amacı, esaret sorununun insanlıkla bağdaşmayan yönü üzerinde, halkın düşünmesini sağlamaktır.

Romanda Sezai, hayata ve olaylara küçük Dilber'in gözüyle bakar. Bu suretle yazar, ezen-ezilen, kuvvetli-zayıf tezadını çarpıcı bir şekilde belirttiği gibi, Dilber'in başından geçen feci hadiseler vasıtasıyla, toplumun merhamet duygularını da harekete geçirmek ister. Sezai, konaklarında beraber yetiştiği cariyeler dolayısıyla, onların hayatlarını çok yakından görmüş, onların hissettiği acılara adeta tercüman olmuştur. Sezai'nin annesinin de bir esir olduğunu ve bunun, çocukluğundan itibaren yazara acı verdiğini unutmamak gerekir.

Sezai, çocuklar konusunda hassas bir yazardır ve çevirilerinde de çocuklardan bahsetmiştir. "Jack", Sezai'nin Alphonse Daudet'ten çevirdiği bir yazıdır. Bu yazıda yedi sekiz yaşlarında, babası ölmüş, annesi ile yaşayan bir çocuk anlatılmaktadır. (Sami Paşazade Sezai 2003b: 191)

"Kanun-ı Evvelin Dördüncü Gecesinde Bir Hatıra" adlı yazı, Victor Hugo'nun *Les Chatiments* adlı şiir kitabında yer alan "Souvenir de la nuit du 4" adlı şiirin nesir halinde tercümesidir. Bonaparte adlı çocuk sekiz yaşındadır ve başına isabet eden iki kurşunla öldürülmüştür. Annesi hayatta olamayan bu çocuğu, büyükannesi

büyütmüştür ve büyükannesi çocuğun sokakta "*Yaşasın cumhuriyet*" diye bağırdığı için öldürüldüğünü söyler (Sami Paşazade Sezai 2003b: 256).

Sezai, sadece romantik değil, aynı zamanda realist bir yazardır ve hikâye, hatıra ve gezi notlarında son derece gerçekçi tasvirler yapmıştır. Bu bakımdan o, edebiyatımızda romantizmden realizme geçişi hazırlayan bir yazar olarak değerlendirilir.

Sami Paşazade Sezai'nin eserlerine çocuk temi açısından bakıldığında, aşağıdaki başlıkların öne çıktığı görülmektedir.

1. Zor Durumda Olan Çocuklar

A- Esir çocuklar

Sami Paşazade Sezai, *Sergüzeşt* romanında, o devirde herkesin bildiği günlük, alelade bir konuyu ele alır ancak ona yeni bir gözle bakar, eserine estetik bir şekil verir (Kerman 1981: 12). *Sergüzeşt* romanının başında esirci Hacı Ömer tasvir edilirken onun acımasızlığına vurgu yapılır. Buradaki benzetmede çocuk temi geçer: "*Bir hanendenin sesiyle bir kızın ağlamasını, bir sazın sedasıyla bir hüsn-i bî bahanın istirhamını tefrik etmezdi.*"(Sami Paşazade Sezai 2003a: 3)

Esircinin pazarlık sonucunda satın aldığı kızların ikisi, on altı-on yedi yaşlarında, diğeri sekiz-dokuz yaşındadır. Yazar, bu kızları ayrıntılı olarak tasvir ederken, genellikle onlara acıyan bir üslup kullanır. Kızlar, getirildikleri evde, geceleri bir odada toplanır, sohbet ederler. Ancak bu evde gülmek ve Çerkezce konuşmak yasaktır. Onları satın alacak müşteri herhangi bir sebeple beğenmezse, beğenilmeyen çocuğa on-on beş kırbaç vurulur. Birkaç hafta sonra Hacı Ömer gelir ve küçük esiri götürür:

"*Çocuk, kendi sinnindekilere mahsus bir tavırla hemen yerinden kalktı. Koşarak, beraber geldiği kızlardan birinin boynuna sarıldı. Birbirleriyle öpüşüp ayrıldıkları zaman çocuğun gözünde küçücük ruhunun ıstırabına delalet eden bir damla yaş gözüktü.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 4)

Esirlerin toplandığı bu evden ayrılırken çok üzgün olan küçük kız, sokakta yürürken etrafındaki arabalara ve tramvaylara hayranlıkla bakar. Küçük çocukların neşe içinde oynadıklarını görünce, adeta kendinden geçerek mutlu olur, çocukların yanına koşar. Ancak esircinin tehdit dolu bağırtısıyla geri döner: "*Gel buraya... Şimdi kırbacı çıkarırım.*"(Sami Paşazade Sezai 2003a: 5) Küçük kız o an yanındaki adamın ne kadar korkunç biri olduğunu anlar ve çok korkar.

Yazar, *Sergüzeşt* romanında, kahramanını tam bir çocuk gibi tasvir eder. Çocuk, bulunduğu durumdan kolayca başka bir duruma geçebilir. Köprüden geçerken vapurları gören esir kız, onlardan gözlerini alamaz ve duygulanır. Vapurun düdüğü ona, memleketinden ayrılışı esnasında çalan vapur düdüğünü anımsatmıştır. Küçük kız çok acıktığını esirciye korkarak söyler ancak esirci, kızı itekleyerek, yürümesini ister. Çocuk artık bitkin düşmüştür:

"*Biçare çocuğun o güzel fakat renksiz dudakları titriyordu. Çakmakçılar yokuşunu çıkarken, ayaklarının sızladığını hissediyor fakat korkusundan söyleyemiyordu. Gözüne, karşısındaki on adımlık yer yürümekle tükenmez bir mesafe-i bî-nihâye görünmeye başladı. Ayakları dolaşıp düşecek gibi oldu. Sonra yine doğruldu.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 5)

Esirci, bir yerde durarak kıza simit ve peynir alır. Tenha bir mahallenin küçük bir sokağında bir eve gelirler. Eve geldiklerinde esirci, esir kızdan, hanımın elini

öpmesini söylediğinde kız, kadına sarılmak ister. Kadın gayet sert bir tavırla kızı iter. Kız da geri çekilerek mindere oturur:

"Hacı Ömer şiddetle "Senin mindere oturmak haddin mi? Sen esirsin! Kalk ayakta dur" dedikten sonra, hanıma doğru dönerek "Kusura bakmayın, daha acemidir. Geleli birkaç gün oldu, siz istediğiniz gibi terbiye edersiniz" yolunda arz-ı mazeret etti." (Sami Paşazade Sezai 2003a: 6)

Evin hanımı, kızı ucuza alabilmek için kusur arar. Evdeki Arap halayık, bu kızın çok zayıf olduğunu ve öleceğini söyler. Uzun süren bir pazarlıktan sonra küçük kız, dokuz yaşında, kırk liraya satılır. Çocuk sevmeyen ve acımasız biri olan evin hanımı, emrinde çalışanları acımasızca döver.

Esir kız, gayet ince bir yastık, ince bir şilte ve kirli bir yorgandan oluşan yatakta yatar. Sabah uyandığında, pencerede bir kuş görür. Yazar, bir kuşun nağmesiyle bir çocuğun ruhu arasında ilgi olduğunu belirtir. Esir kız kuşa baktıkça hayallere dalar. Evin Arap cariyesi Taravet, kızı hayallerinden uyandırır. Eline bir süpürge verir ve yapacağı işleri sıralar. Evi süpürdükten sonra su taşıyacaktır. Evin hanımı, bu esir kıza Dilber adını koyar.

Sergüzeşt romanında bütün olaylar ve kişiler, Dilber'in çevresinde toplanır. Hatta romandaki kişileri, Dilber'e karşı iyi veya kötü davranışlarına, Dilber'in girip çıktığı evlere, kişilerin hayat görüşlerine ve romanın dünyasındaki rollerine göre gruplandırarak incelemek mümkündür. Dilber'in duygulu ve romantik karakteri, çocukça saflığı ve şairâne ruhu, roman boyunca değişmez. Yazar, onunla batılı romantiklerin yarattığı duygulu genç kız tipini yaratmaya çalışır. Dilber'in hayatındaki ezilmişlik, bir tarafıyla, Servet-i Fünûn romanlarındaki tipleri hazırlar. Hayata karşı yalnız ve güçsüz olan Dilber'in hayatını çizen, başkalarıdır. (Güven 2009: 100)

Sami Paşazade Sezai, roman boyunca, ezilen, satılan, oradan oraya fırlatılan, insan olarak duygu ve düşüncelerine değer verilmeyen Dilber'in zayıflığı ile içinde yaşadığı çevrelerin zalimliğini, çarpıcı sahneler aracılığıyla ortaya koyar ve okuyucuda, esirlere merhamet ve esaret müessesesine karşı nefret uyandırmaya çalışır. (Kerman 1998: 39)

Sergüzeşt romanındaki bir başka çocuk kahraman Atiye, evin kızıdır. Kimsesiz, aile himayesinden uzak ve üstelik esir bir çocukla (Dilber) arkasında ailesinin büyük desteği olduğunu bilen ve bu desteğe güvenen, istediği her şeyi ailesi sayesinde elde edip çocukluğunu özgürce yaşayabilen çocuk (Atiye) arasındaki farkı somutlaştırmak amacıyla romana yerleştirilmiştir. Dilber bir sabah temizlik yaparken Atiye'nin oyuncaklarıyla oynadığını görür. Süpürgeyi bırakıp Atiye'nin yanına oturan Dilber, evin hanımının korkunç sesi ile irkilir:

"Hanım içeriye girip bu halayık parçasının kızıyla oynamak istediğini görünce, Dilber'in kulağından tutarak, süpürgeyi bıraktığı yere getirdi, "sen işini bırakıp ne oynuyorsun" diye bir tokat vurdu. Zavallı çocuk! Ağlamaya bile cesaret edemeyerek hizmetini görmeye başladı. Her sabah hizmetini bin zahmetle görür, bir küçük kusur etse hanımdan, Taravet'ten tokat yerdi." (Sami Paşazade Sezai 2003a: 8)

Dilber, evde yapacağı işleri bitirdikten sonra Atiye ile okula gider, onun çantalarını taşır. Biraz eğlendiği ya da güldüğü zaman dayak yiyen Dilber, yaşı küçük olmasına rağmen gücünün yetmeyeceği kadar ağır işler yaptırıldığı için hayata karamsar bakar, çocuk olmasına rağmen adeta yanakları sarkmış, gözlerinin feri sönmüştür.

Atiye, önceleri kendisi gibi bir çocuk, oyun oynayabileceği bir arkadaş olarak gördüğü Dilber ile oynamak istediği halde annesinin ve Taravet'in Dilber'e karşı davranışlarına şahit olduktan sonra onları taklit etmeye başlar. "*Pis halayık, hadi aşağı*" diyerek Dilber'i aşağılar. Atiye, tüm çocuklar gibi yakın çevresinin büyük ölçüde tesirindedir. Onların Dilber'e karşı davranışlarını önce taklit eder, ardından kolayca benimsediği görülür. Böylece Sezai, Atiye örneği ile çocuğun masum dünyasının kötü kalpli yetişkinler tarafından -hele bu yetişkinler çocuğun ailesinin içindeyseler- kolaylıkla bozulabileceğini yansıtarak günümüz eğitimcilerinin ısrarla üzerinde durdukları çocuğa olumlu örnek olmanın önemini de okuyucuya düşündürmüş olur.

Dilber'in en büyük isteği, okula gitmektir. Dilber, okulda diğer çocuklarla özgürce oynayıp konuşmak ister. Orada evde gördüğü aşağılama sözcükleri yerine, başarılı olacak ve "*aferin*" alacaktır. Üstelik okulda Latife adlı bir arkadaş edinmiştir. Latife, Dilber'i çok sevmiştir ve onun oyuncağı olmadığını öğrenince bir oyuncak bebek hediye eder. Dilber, bu bebeği odasındaki dolaba saklar. Oyuncağını birisinin görüp kırmasından korkarak, çocuk masumiyetinin kendine özgü bir tedbiri olarak nitelendirebileceğimiz "*Benim dolapta bir şeyim yok ki*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 9) sözlerini sarf etmeyi neredeyse alışkanlık haline getirir. Latife, ara sıra Dilber'e şeker ve meyve de getirir ve Dilber, bunları da dolapta bir bohçada gizler. Latife adlı bu arkadaş canlısı ve yardımsever çocuk, Atiye'nin tam tersi davranışlar sergileyerek, Dilber'e yaklaşmıştır. Onun, bir esir kızı kendisiyle eşit görmesinin arkasında yine aile yatmaktadır. Çünkü Atiye'nin annesi katı ve kötü kalpli, acıma hissine yabancı, kocası tarafından ezildiği için güçsüzleri ezmeyi kendisi için bir hak gibi gören olumsuz bir örnekken; Latife'nin büyükannesi merhametli, vicdan sahibi, bütün insanları eşit gören olumlu bir örnektir. Olumsuz ve olumlu örneklerin yetiştirdikleri çocukların da – çocuğun öncelikle taklit yolu ile kendisi için davranışlar geliştirdiği hatırlanırsa- onlara benzemesi kaçınılmazdır.

Bir gün Atiye, Dilber'in Latife'den yiyecek aldığını görür ve annesine söyler. Evin hanımı çok sinirlenir ve "*Buraya gel pis Çerkez, buraya gel murdar dilenci*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 10) diyerek Dilber'i odasına çağırır, döver ve bohçasındakileri pencereden aşağı atar. Ağlamamak için kendini zor tutan Dilber'e Taravet de hakaret eder ve su taşımasını ister. Bütün gün çok çalışan Dilber, yorulduğunu söyleyince Taravet, ocaktan yanan bir odun alarak onun üzerine yürür. Dilber, yürüyemeyecek kadar yorgun olmasına rağmen korkudan yine çalışmaya başlar. O gece Dilber, bu evden kaçmaya karar verir: "*Rahat bulmak, teselli-yâb olmak, bir hal-i nisyan ü metrukiyetten kurtulmak, velhasıl aguş-ı şefkatinde istediği gibi ağlamak için validesini bulacaktı.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 11). Sessizce ağlayarak eşyalarını toplayan Dilber, Latife'nin verdiği bebeği yanına alır. Evden kendisine ait olmayan hiçbir şey almayan Dilber'e yazar, "*aferin*" der. Dilber, gecenin karanlığında çok korkar ancak kaçmaya kararlıdır. Hava çok soğuktur ve Dilber annesinin hayalini görerek sokakta bayılır. Gözünü açtığında, tanımadığı insanların evinde bulur kendini. Yanında sevgi dolu bir kadın ona sorular sormaktadır. Kadın daha sonra oyun oynamaları için torununu Dilber'in yanına gönderir. Bu küçük kız, Dilber'in çok sevdiği arkadaşı Latife'dir. Dilber, dayak yediği ve ağır işlerde çalıştırılıp hakarete uğradığı için evden kaçtığını belirtir. Üşüdüğü zaman mangala yaklaşan Dilber'in kolu, Taravet tarafından maşa ile yakılmıştır. Dilber, artık o eve dönmek istemez, sığındığı bu evde kalmak, Latife'ye hizmet etmek ister. Bu istek, çocuğun başkalarına hizmet etmekle yükümlü

olduğunu yani kaçırıldığı andan itibaren kendisine çizilen kaderi kabullendiğini de göstermektedir. O, eziyet görmemek şartıyla hizmet etmeye razıdır. Bu istekteki kabullenmeyi henüz anlayacak yaş ve olgunlukta olamayan küçük Latife, çok sevinir ve çocukça bir düşünce gelir aklına. Dilber'i kimse görmesin diye dolabında saklayacaktır. Yazar burada duygusallaşır:

"Bir çocuğun bir çocuktan istimdâdı diğerinin muhabbet-i insaniyyeye küşade olan küçücük kalb-i rakik-i muhabbetperverinin saikasıyla yegane çare-i tahlis ü necat olarak "Ben seni dolaba saklarım" yolundaki vaad-i himayetkârane vü masumanesini işitmek ne müessir bir şeydir! Bu muhavere-i hafiye ile verdikleri karar-ı necat üzerine ikisinin de dehân-ı melâik ile seza-var-ı takbîl olan vech-i pak-i masumanelerinde nur-ı sürûr görülmeye başladı. Zavallı çocuklar! Sizin o mini mini elleriniz Asya vahşet-i kadimesinin istimal ettiği ve birkaç asırdan beri insaniyetin zîr-i bâr-ı tahakkümünde inlettiği esaret zincirlerini kırmak için değil, belki kendiniz gibi küçük kuşları, güzel çiçekleri okşamak içindir."(Sami Paşazade Sezai 2003a: 14)

Latife, büyükannesinden Dilber'in kendileri ile yaşaması için izin ister. Büyükanne de Mustafa Efendinin evine giderek Dilber'in durumunu konuşur. Onu azat etmek için satın almak ister ancak izin vermezler. Büyükanne, eve dönünce kötü haberi verir ve Dilber'i üzülerek Mustafa Efendi'nin evine teslim eder. Evin hanımı Dilber'e çok kızar ve dolaba kilitlenmesini emreder. Onu dolaba sokarken Taravet o kadar şiddetle iter ki Dilber yere çarpar ve yüzü kanar. Dilber, burada aç bırakılır, sadece ölmemesi için bir parça ekmek ve peynir verilir.

Dilber'i yaşlı kadına satmaya yanaşmayan Mustafa Efendi ailesi, bir hafta sonra onu bir esirciye satar. Aslında bu çocuğun onlar için insan olarak bir anlamı yoktur. Hizmet etsin, egolarını tatmin etsin, hükmetme hırslarını karşılasın diye evlerine aldıkları çocuğu, paraya ihtiyaç duydukları anda kolayca gözden çıkarıp esirciye satarlar. Esirci, kızları bir evde toplamıştır ve bu evde halayık kızların birbirleri ile dertleşmeleri yasaktır. Kızlar konuşunca kırbaçlanırlar. Ertesi sabah Dilber yüz elli liraya satılır. Yazar, onun yaşadığı hayattan dolayı on iki yaşında olmasına rağmen, elli yaşında bir insanın yüzüne sahip olduğunu vurgular.

Dilber bu evde mutludur. Tesliye adlı evin kızının odasını temizler, kendisine emanet edilen bir kanaryanın kafesini temizler, suyunu ve yemini verir. Bu evin oğlu ressam Celal Bey, Dilber'e bir oyuncak gözüyle bakmaktadır. Celal Bey, Dilber'i resimlerinde model olarak kullanır, Dilber, saatlerce karşısında hareketsiz durdurur. Dilber, yaşı ilerledikçe Celal Bey'e âşık olur.

Sergüzeşt romanı, baştan sona kadar ezilen, satılan, oradan oraya sürüklenen zavallı Dilber ile onu ezen, bir çocuk olduğunu düşünmeden hakir gören, acıma duygusuna yabancı zengin tabaka arasındaki tezada dayanır (Sami Paşazade Sezai 1984: 4). Bu tezat içinde (Asaf Paşa Konağı'na gelinceye kadar) ezilen konumda olanın çaresiz küçük bir çocuk, ezen konumunda olanların ise eli kırbaçlı esirciler ya da insanı para karşılığında alınan mal gibi telakki eden acımasız yetişkinler olması, yazarın esaret müessesine karşı okurda uyandırmak istediği güçlü nefret ve öfkeyi sağlayabilmek amacından kaynaklanmaktadır. Zira bir yetişkinin kendisiyle eşit fiziksel ve ruhsal güce sahip bir başka yetişkine yaptığı zulüm, çaresiz bir çocuğa yapılan zulüm kadar etkileyici olamaz. Bu nedenle Sami Paşazade Sezai'nin bu romanda, esir çocuk figürünü, esaret müessesine karşı toplumda son derece şiddetli bir tepki uyandırmak için seçtiği anlaşılmaktadır.

B- Çocukluklarını Yaşayamayan Çocuklar

Hassas ve acıma duygusuna sahip bir yazar olan Sami Paşazade Sezai, esir çocukların çektikleri sıkıntılar yanında, özgür olan ancak karşılaştıkları zorluklar içinde adeta esir hayatı yaşayan veya çalışmak durumunda kalan, ölerek, ailesini kederler içinde bırakan, dolayısıyla çocukluklarını yaşayamayan çocuklara da eserlerinde yer vermiştir. Sezai, esir bir çocuğun yaşadıklarını, esareti protesto amacıyla kaleme aldığı *Sergüzeşt*'te anlatırken, çocukluklarını yaşayamayan çocukların durumunu, hikâyelerinde yansıtmayı ve musahabelerinde ele almayı tercih etmiştir. Esir tipine giren çocuk örneği, Tanzimat döneminin sanat açısından en güçlü ve olgun romanı olan *Sergüzeşt*'te yer alırken, bu gruba giren çocuk örneklerinin ve onlara ait meselelerin birden fazla metinde işlenmesi, Tanzimat Edebiyatı'nın ikinci nesline mensup ve "sanat için sanat ilkesini" benimsediği söylenen Sezai'deki sosyal duyarlılığı göstermesi bakımından dikkat çekicidir. O, aslında yaşadığı toplumdaki problemlere duyarsız kalmamış, sanatkârane bir üslûp ile toplumda gözlemlediği problemleri teşhir etme yoluna gitmiştir. Bunu yaparken, hareket noktalarından birinin çocuk olması dikkat çekicidir. Çocuğun bir toplumun istikbâli olduğunu fark eden Sezai, hikâyeleri ve musahabeleriyle bu gerçeği okuyucusuna da fark ettirip, para karşılığı alınıp satılmayan, doğrudan doğruya esir olmayan ancak esirden farksız çocukların böyle bir hayatı hakketmediklerini ve çocukluğu bu şekilde geçenlerin, sağlıklı bireyler olarak topluma katılamayacaklarını düşündürmek istemiştir. "Mustafa Reşit Bey" adlı yazısında Sezai, sevgiler içinde anne sevgisinin ayrı bir yeri olduğuna temas edip, annenin çocuğuna duyduğu sevgiyi ilahi bir sevgi addederken "*Bir valide kalbi, evlad için sıyanet-i ilâhiyyenin bir nümune-i gaybıdır. Çocuklar müstakbel, kadınlar ise valide-i istikbal olduklarından, bunların terbiye ve marifetlerine her şeyden ziyade itina ve himmet etmek ümid-var-ı istikbal olan insaniyetin en büyük vazifesidir.*" (Sami Paşazade Sezai 2003b: 18) cümlelerini sarf eder. Bu sözler, yazarın çocuğu istikbal olarak gördüğünün ifadesidir ve birer anne adayı olan kız çocuklarının yetiştirilmesine ayrı bir önem verdiğinin delilidir.

Sezai'nin zor şartlar altında yaşayan çocuk yaşta kahramanları arasında, evlilik tecrübesini yaşayıp, kendi aileleri tarafından değil, girdikleri yeni aile içinde horlananlar vardır. "Düğün" adlı hikâye buna bir örnektir. Hikâyede Dilsitan adlı bir kız anlatılmaktadır. Dilsitan, sırma saçları, pembe teni, mavi gözleriyle kuşlar gibi şen şakraktır. Çiçekleri sever, bahçeye bakan odasından dışarıyı seyrederek şarkı söyler. Son derece nazlı ve özgür büyütülmüş bir çocuk olan Dilsitan, on sekiz yaşına geldiğinde, beklemediği bir zamanda gelen aşk ilanıyla yıkılır, hastalanır. Çocuk yaşta evlendiği Behçet Bey, aciz insanları ezmekten hoşlanan biridir. Evliliğinin ikinci haftasında Dilsitan'a hakaret etmeye başlar: "*Seni çağırıyorum. Kulağın sağır mı? Eşek!" der ve bazen geç geldiği geceler oda kapısının önünde bî-tab-ı ıztırab olarak hâbide bulduğu Dilsitan'ı ayağının ucuyla iterek uyandırırdı.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 126). Bu hikâyedeki Dilsitan örneği ile Sezai, ailelerin çocuklarının mutluluğunu evlendikten sonra da takip etmeleri gerektiğini okuyucuya düşündürmektedir.

"Anneciğim" adlı hikâyede de çocuk yaştaki kahramanı ötekileştirenler yer alır. Hikâyenin kahramanı Feride, on altı yaşındadır. Babası ölmüştür ancak annesi Ankara'da yaşamaktadır. Yetim Feride, teyzesinin yanına gitmek, bir yerde hizmetçi olarak çalışmak ve fakir annesine yardım etmek ister. Bunun için İstanbul'a gelir. Onu hoş karşılamayan teyzesi, memleketini bırakıp neden buralara kadar geldiğini

sorar. Annesini yalnız bırakmasına kızar. Feride, teyzesinin yanına bir kadınla birlikte gelmiştir ancak bu kadının kim olduğu hikâyede açıklanmaz. Bu kadın, Feride'nin çok çalışkan bir çocuk olduğunu, çalışıp annesine yardım edeceğini söyler. Feride'nin teyzesi, kendilerinin zor geçindiğini, bir başka kişiye bakamayacaklarını söyler. Feride'yi getiren kadın kızar ve Feride'yi alıp evden uzaklaşır. Kadın da yolda çocuğa kızar. Teyzesi bile onu istemediğine göre kendisinin neden ona bakacağını düşünür. Feride, söylenenler karşısında sessiz kalır: "*Taş parçaları gibi tane tane başına vurulan bu kelimelerin zîr-i bârında ezilerek kemal-i sabr ü teslimiyet ile yürüyordu.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 165) Yanında geldiği kadın bir hafta sonra Feride'yi iki mecidiye maaş ile kendi mahallesindeki yorgancı kalfalarından Ahmet Bey'e hizmetçi verir. Ahmet Bey, çocukluğundan itibaren şımartılmış biridir. Dadıları ve lalaları onun isteklerini yerine getirmek için etrafında pervane olurlar. Feride'nin bu adamın evindeki işi zordur ve Feride bu evde çok çalışır:

"*Çocukluğunda vefat eden pederinin hayali, istersen gel kızım, diyen validesinin işareti, çiftçisinin bakışı hatırına geldikçe kendisinden geçmek için çalışıyor, zihnine gelen bir fikri ezmek için en ağır yükleri taşıyor, gözünün önüne çıkan bir hayali görmemek için evin en karanlık bodrumlarını süpürüyor, teyzesinin kendisini kabul etmediğini, beraber geldiği kadının "başıma bela kaldın!" dediğini düşündükçe tahtaları, taşları siliyor, muttasıl çamaşır yıkıyordu.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 166)

Feride, üç ay sonra, aldığı iki mecidiyeyi annesine gönderir. Bir akşam hırkasını yamarken dışarıda bir çocuk sesi duyar. Bu sesin sahibini çok merak eden Feride, dışarıya çıkarak çocuklara bakar. Eve beş on adım mesafede bir harabede, biri beş yaşında bir kız, diğeri on bir-on iki yaşında bir erkek çocuk bulur. Feride, üstleri perişan durumda ve karınları da aç olan bu çocuklara acır ve gizlice eve getirir. Feride, bu çocuklara, ikram edebileceği tek yiyecek olan bayat pilavı yedirir. Çocuklar o kadar açtırlar ki bu yemeği iştahla yerler. Feride bu esnada çocuklara aileleri ile ilgili sorular sorar. Çocukların babaları yoktur, anneleri ise çamaşır yıkar. Küçük çocuk, anne sözü geçince annesini isteyerek ağlamaya başlar. Feride, ev sahiplerinin duymasından korktuğu için çocuğu ağlamaması konusunda uyarır ve bağırır: "*Şimdi seni kara, karanlığa atarım. Seni sokaklara atan annene mi ağlıyorsun pis. Ah, yumrukla şu kafanı kırsam da içinde ne olduğunu görsem!*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 166). Bir süre sonra çocuklar, ocağın başında uyuyakalırlar. Feride, sabaha kadar bekler ve ortalık aydınlanmaya başlar başlamaz çocukları sürükleyerek kapıya bırakır: "*Hadi cehennem olun!*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 167). Hayatta tek başına ayakta kalma mücadelesi veren, annesini geçindirme sorumluluğunu üstlenmiş ancak başta teyzesi gibi yakın bir akrabası olmak üzere hiç kimsenin desteğini göremeyen o altı yaşındaki bir çocuğun, başlangıçtaki duyarlılığı, kendisi gibi muhtaç durumda olan çocuklara acıyıp, onların karnını doyurmasının ardından onları kovalaması hiç de şaşırtıcı değildir. Kalbinde merhamet hissi olduğu anlaşılan Feride, çocukların varlıklarının çalıştığı ev halkına ifşa olmasından, onlar yüzünden kendi sığınağını kaybetmekten korkmuş, yaşadıkları, ne yazık ki ona gerektiğinde acıma hissini, insanî duygularını yok farz etmeyi öğretmiştir.

Bir gün Feride, ortadan kaybolur, bir buçuk sene sonra kucağında bir çocukla gelir. Bu çocuğun, kız kardeşinin çocuğu olduğunu, bir gece rüyasında annesini hasta gördüğünü, izin almaya vakit bulamadan evden ayrıldığını ve Ankara'ya

gittiğini söyler. Ancak Ahmet Bey ve hanımı onu evde istemezler. Feride'nin kalmak için bulduğu yeni yer, karanlık ve kasvetli bir evin alt katındaki odadır. Salih adlı bir ayyaş, Feride ile evlenmek ister. Ancak içinde onun sadakatine dair bir şüphe oluşur ve Feride'yi öldüresiye döver. Hikâyenin sonunda Feride, kardeşinin kızı olarak tanıttığı çocuğun "anneciğim" diye seslenişiyle kendine gelir. Yazar, hikâyesini şu yorumla sonlandırır: "*Eğer tenezzül etmiş bir ruhu, zehirlenmiş bir kalbi, düşmüş bir kadını yeniden halk etmeğe muktedir bir hitap varsa o da küçücük kızının bu sözü idi.*"(Sami Paşazade Sezai 2003a: 170).

"İzmir'e Dair" adlı yazısında Sami Paşazade Sezai, bir hatırasını naklederken, çalışmak mecburiyetinde olan çocuklara bir de burada dikkat çekmiştir. Akhisar'a gitmek için bindiği tramvayda, karşısında oturan iki İngiliz kızını fark eder. Bu kızlar gayet narin yapıdadırlar ve namuslu bir evde mürebbiyelik yapmak ya da kız okullarında çalışmak isterler. Yazar, kelebeğe benzettiği bu iki kız çocuğunun çalışmak zorunda olmasına çok üzülür. Çeşitli benzetmelerle kızları tasvir eder. Ona göre bu kızlar, narin çiçeklere benzemektedirler. Yazar, bir durakta inen bu kızların sonra ne olduklarını merak eder. (Sami Paşazade Sezai 2003a: 177)

"Anne" kelimesinin en katı kalpli kadını bile yumuşatacağını ifade ederek "Anneciğim" adlı hikâyeyi bitiren Sezai, "Zemzeme Hakkında" adlı yazısında genç bir anne hayal eder. Bu annenin bir dakika bile kucağından ayırmadığı evladını ecel denen zalim kuvvetin elinden almasının, çok büyük acılara sebep olacağını söyler. Sezai, böyle bir acıyı yaşayan bir anneyi, hiçbir şeyin teselli edemeyeceğini belirtir. Çaresiz annenin acıklı ağlamasını Sezai, şiir olarak nitelendirir. Yazar, "Zemzeme"den bazı dizeler nakleder ve bu dizelerin titretmeyeceği kalbin bulunmayacağını iddia eder: "*Fahirem dört buçuk yaşında senin /Yaraşır mıydı toprağa bedenin?*"(Sami Paşazade Sezai 2003a: 256). Sezai, bir çocuğun ölümünü Recaizade kadar etkili ifade eden başka bir Türk şairi olamayacağını belirterek, çocuklarla ilgili benzetmelerde de bulunur: "*Çocukların hemen hepsinin dudakları gül rengindedir, her şeyi anlamak isterler, titreyen seslerinde gizlenen bir ahenk-i hafif valideyni için bülbüllerin sadasından daha latif değil midir?*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 256)

"Zemzeme Hakkında"da, çocuğun ölümünün verdiği acıdan söz eden Sezai, çocuk yaşta ölen yeğeni İclâl'i, "İclâl" adlı yazısında anlatır. Sezai, İspanya'dan döndüğünde, İclâl on dört yaşındadır. Sezai, İclâl ona "dayıcığım" diye seslendikçe çok mutlu olur. İclâl, yazar için adeta ruh arkadaşı gibidir. Sezai, "*Hiçbir zaman ahfâd ile ecdâd birbirini bizim ikimizden ziyade anlamamıştır.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 262) diyerek yeğeni ile arasındaki güçlü bağı aktarır. Yazar, hasta olduğunda İclâl'in yanında olması ona ilaç gibi gelir, İclâl, yazarın sigara ve içkiyi azaltmasını sağlar. İclâl'in kardeşi Nedime ölür ve İclâl, ölümü anlayacak yaşta olmadığı için onu kayboldu zannederek her yerde arar. Sezai, İclâl'in annesine yazdığı mektupta üzüntüsünü ifade eder:

"*Bazen başımı çeviriyorum kızım, hayat denilen sarsar-ı felaketin önünde kırılarak, dökülerek uçup giden milyonlarca mahlûku gördükçe gözlerimi açmamak üzere kapatıyorum. Hele uçanların arasında çocuklar o kadar çok ki bütün baharlarda o kadar çiçek, bütün semada o kadar yıldız, arş-ı âlâda o kadar melek yoktur.*"(Sami Paşazade Sezai 2003a: 263)

Sezai, İclâl'e duyduğu sevgiyi ve bağlılığı anlattığı yazısını onun öldüğünü belirterek bitirir. Günden güne zayıflayan İclâl'in ölümü, yazarı büyük boşluğa düşürür.

Yazarın, ölen çocuktan söz ettiği bir başka metin, "Mihriban" adlı hikâyedir. İstanbul'un kenar semtlerinden birinin mekân olarak kullanıldığı hikâyede, bu semtin sokaklarında oynayan çocuklardan birinin, on yaşındaki bir çocuğun ailesiyle birlikte yaşadığı eve Mihriban bakıcı olarak gelir. Hikâyede, bu on yaşındaki çocuk üzerinde durulmaz. Eve bir bakıcı getirdiklerine göre belli ki çocuğun ailesi yoksul değildir, çocuk da şikâyeti gerektirecek herhangi bir olumsuz şart altında yaşamamaktadır. Sezai'nin on yaşındaki çocuk vasıtasıyla eve soktuğu Mihriban'ın yaşadıkları ve onun çocuğunun durumudur önemli olan. Mihriban'a verilen oda bodrum katında, havasız ve karanlıktır. Her yerde haşere vardır. Mihriban, bu evde bir kız çocuğu dünyaya getirir. Bu, çok küçük ve cılız bir çocuktur. Çocuğun babası olan Hakkı Bey, çocuğu almak ister ancak Mihriban yavrusundan ayrılmak istemez. Hakkı Bey zor kullansa da Mihriban, çocuğunu bırakmaz. Mihriban, çocuğuna bir ad koymak için mahallenin imamına gider. İmam, çocuğa Enzile adını koyar. Enzile, sağlık koşulları uygun olmayan, bu havasız ve güneş görmeyen odada gelişip büyüyemez ve hastalanır. Mihriban, çocuğunu doktora götürür. Doktor, çocuğu muayeneden sonra çok hasta olduğunu ve bu hastalıktan kurtulmasının mümkün olmadığını söyler. Kısa bir süre sonra çocuk ölür. (Sami Paşazade Sezai 2003a: 213-225)

Mihriban çocuğunu yaşatmak istemiş ama başaramamıştır. "Remzi Bey" adlı hikâyenin kahramanı Remzi Bey de annesi ve küçük kız kardeşine bakmak zorunda olan bir memurdur. Annesine ve kız kardeşine çok düşkün olan Remzi Bey, babasının ölümünden sonra annesini ve kız kardeşini iyi yaşatmak için çabalar. Onların zor durumda olduklarını düşünmek onu rahatsız eder: "*Yolda hem yürüyor, hem hâlâ gözyaşları içinde olan zavallı validesini, yetim kalan küçük hemşiresini düşünüyordu. Hemşireciğini bir soğuk havada ateşsiz odada fakrın giydirdiği ince esvaplar içinde görüyor, gözyaşları içinde "Kardeşim! Üşüyorum" diye üzerine geliyor.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 304). Çocuk yaştaki kardeşi sağlıklı bir ortamda yaşatmak isteyen Remzi Bey'in de Mihriban gibi acı yaşayacağı, bu hikâyede kendi ön planda olmasa da yaşadığı sağlıksız koşullar ön planda olan çocuğun da Mihriban'ın çocuğu ile benzer akıbeti yaşaması muhtemeldir.

"Çocuklara Dair" adlı yazısını Sezai, yaklaşan bayram vesilesiyle yazmıştır. Yazısının başında, çocukların masumiyetinden ve çocuklara duyduğu sevgiden bahseden yazar, çocukların insanlığın kaynağı olduğunu ve insanlığı incelemek için öncelikle çocukların incelenmesi gerektiğini vurgular. Yazar, nerede bir gurup çocuk görse, durup onları seyreder ve bu seyrediş, ona göre aslında insanlığı seyretmekle aynıdır. Sezai, Avrupaî terbiyede çocukları büyüklerle mümkün olduğunca görüştürmemenin esas olduğunu, ancak kendisinin her fırsatta çocukların arasına girmeyi tercih ettiğini vurgular. Ona göre bir çocuğun gülümsemesi ya da kahkahası, pek çok insana ilaç olmuştur. Sezai, çocuklara seslenerek, yaklaşan bayramda çocukların, gülmeyi bilmeyen, çocukluklarını yaşayamayan yaşıtlarını hatırlamalarını ister:

"Çocuklarım! Diğer tarafta sinnen akranınız olanlar vardır ki, onlar gülmeyi bilmezler. Dört beş senelik vücutlarının üzerindeki çehreleri solmuş, ihtiyarlamış. Daha başlangıcında kendilerine bar-ı ıztırab olmuş hayatı önlerinde korkunç bir uçurum gibi görürler. Ne vücutlarını ısıtacak bir soba ateşi, ne ruhlarına hararet-i hayat verecek valide tebessümleri vardır. Düşününüz! Bir oyuncakları bile yoktur. Takarrüp eden bayramda, koyunlarında bir bebek, ellerinde yeni bir elbise olduğu halde gelecek pederleri, valideleri olmayan, bütün gece uyuyamayarak sabaha

kadar boş yere bekleyen yetim çocukları düşünelim." (Sami Paşazade Sezai 2003b: s. 28)[1]

2. Zengin Aile Çocukları

Sami Paşazade Sezai, zengin bir ailenin çocuğudur ve çocukluğu, eserlerine de yansıyan muhteşem bir konakta geçer. Yazarın, uzak olmadığı zengin aile yaşamından izler taşıması muhtemel olan eserlerinde, zengin aile çocukları da çeşitli özellikleriyle yer almaktadır. Onların hayat şartları önceki gruptan farklıdır. Bu çocuklar şanslıdırlar. Para sıkıntısı nedir bilmezler. Aileleriyle birliktedirler. Ancak onların da sıkıntıları vardır. Bu sıkıntılar elbette esir çocuğun ya da çocukluğunu yaşayamayan çocuğun karşılaştıklarından farklıdır. Önceki gruptakiler çalışkanken bu grupta yer alan çocukların ilk dikkat çeken tarafları, çalışmayı pek sevmemeleri, tembellikleri dolayısıyla kendilerinden şikâyet edilmesidir. Özenle yetiştirilen, hizmetlerinde birçok kişi olan bu çocuklar, okula gitme imkânına sahiptirler. Ancak evde karşılaşmadıkları şiddeti okulda görürler. Falaka en büyük korkularıdır. Nüfuzlu ailelerin çocukları oldukları için falaka cezasına kendileri çarptırılmasalar da falakaya yatırılan arkadaşları için üzülürler, ruhları yaralanır. Hayat tecrübeleri hiç yoktur. Başıboş çocukların hayatına zaman zaman özendikleri görünür. Bu özenme nedeniyle ailelerini üzebilirler. Bu farklılıkların dışında, çocukluklarını yaşayamayan yaşıtları ile ortak olan tarafları, masumiyetleri ve fikrî yönden gelişmeye müsait olmalarıdır.

"Konak" adlı hikâyenin kahramanı Süleyman Bey, on beş yaşında bir öğrencidir. Dadısı, okula gitmek istemeyen Süleyman'ı uyandırmakla uğraşır. Süleyman'a kahvaltı getiren küçük halayık kıza, neden geç kaldığı sorulur, onun tembelliğine vurgu yapılır. Yazar, bu tembelliğe dair sözlerin daha çok Süleyman için olduğunu söyler. Süleyman'ın okul çantasını lalası taşır. Sezai, okulu da tasvir eder ve okuldaki hocayı ve falakayı eleştirir[2].

"*Baş hoca evinden bazen mâişette tesadüf olunan müşkilâttan dargın ve karı koca kavgasından hırçın bir halde geldiği zaman, haklı-haksız –hiçbir zamanda hiçbir sebeple bir mektep çocuğunu dövmek haklı olabilirse- otuz kırk talebenin müntakim, mütehevvir bir feveranla ayaklarının altına değnekle vururdu. Bu ayakların altına inen değneklerin ucu istikbalin başına değiyordu.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 85)

Sezai, bu değneklerle, aslında çocukların ince ve hassas ruhlarını kırdığını ve dayak yiyen bu çocukların, ileride insanlara karşı sinirli ve asi olduklarını söyler. Süleyman okuldan sıkılmaktadır. Lalası, ona okuldan sıkılmayı yakıştırmaz. Süleyman, bir vezirin oğludur ve babasına layık bir evlat olmak için okumalıdır. Süleyman, okumaktan değil, hocaların çocukları dövmesinden yakınmaktadır. Süleyman hocalar tarafından kayırılmakta, dayak yememektedir. Ama o arkadaşları için üzülmektedir: "*İnsan mektep arkadaşlarıyla bir vücut sayılır. Onlara vurulan değneklerin acısını ben de vücudumda hissediyorum.*" (Sami Paşazade Sezai 2003a: 87)

---

[1] Bu satırlar, Edediyat-ı Cedide'nin önde gelen isimlerinden Tevfik Fikret'in "Halûk'un Bayramı" adlı şiirini akla getirmektedir.

[2] Eski eğitim sistemi içinde yer alan bu ceza tarzını, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Rasim ve Ömer Seyfettin de eleştirir.

Süleyman, bir gece gizlice konaktan kaçar ve arkadaşlarıyla tiyatroya gider. Bu, onun için büyük bir maceradır. Süleyman'ın bir ağabeyi bir de kız kardeşi vardır. Annesine göre Süleyman onlardan farklıdır. Okuldaki dersleri ve hocaları beğenmeyen Süleyman, okuldan ayrılır. Kıbrıs'a sürülmüş bir yazarın eserlerini okur[3]. Annesine göre hapishanedeki birinin yazdıklarını okumak yanlıştır. Bu yüzden annesi, Süleyman'a kızar ama Süleyman, inandığı doğruların peşinden giden biridir.

"Eski Bir Mektep" adlı hikâyede, on beş yaşındaki Sabit'in okulu anlatılmaktadır. Sabit, yaşadığı konağa yakın, Molla Gürani'deki bir ortaokulda okumaktadır. Onu okula lalası götürmektedir. Sezai, bu okulda okutulan İsaguci kitabından bahseder. Bu, Harun Reşid zamanında kabul görmüş bir mantık kitabıdır. Sezai, eğitimde o devrin ihtiyaçlarına hitap etmeyen dersleri ve kitapları yararsız görür. Yazar, çocukların gereksiz ve köhne bilgilerle doldurulmalarına karşıdır. Böyle bir yaklaşım, çocukları fikir zindanına hapsetmekle eşdeğerdir. (Sami Paşazade Sezai 2003a: 351). Böylece Sezai, çocuğun okuldaki eğitiminin nasıl olması gerektiği ile ilgili düşüncelerini de yansıtmış olur.

"Bedia Hanım" adlı hikâyenin kahramanı Bedia, dokuz yaşında ve zengin bir paşanın çocuğudur. Halayıklar, dadılar, İngiliz mürebbiyeler elinde büyümüştür. Paşa, altı sene önce kaybettiği hanımından olan bu bir tanecik çocuğun üzerine titrer. Bedia'nın, Nazenin adında küçük bir halayığı vardır. Onunla bahçede oyunlar oynar. Çok fazla oyuncağa sahip olan Bedia, bu oyuncaklarla evcilik oynar, bebekleriyle konuşur. Bedia'ya sık sık hediye alınır:

"*Atlas torbalar içinde kaymaklı çukulatalar, her türlü şekerlemeler, 1889 meşher-i umumisinde Finikyalıların meskenlerini irae eden numuneye takliden yapılmış bebeklerin evi, bu evin enkazı bütün letafetten, zarafetten ibaret bir oda dolusu oyuncakları olduğu halde zevkinin ârâmgahı olan bu ev kadar hiçbirisi memnuniyetini celb etmemişti.*"(Sami Paşazade Sezai 2003a: 148)

Annesi çok genç yaşta ölen Bedia'nın babası ise yetmiş yaşındadır:

"*Yetmişinci sene-i inhitatında olan bir pederin dokuz yaşındaki kızına aşk ve muhabbeti hem pek müessir, hem de biraz bais-i fütur değil midir? Bu taze, bu genç, bu hâl-i nümûda olan muhabbet ihtiyarı eziyordu. Birkaç gün sonra yine sofrada Bedia görüştüğü bir çocuktan pederine bahsederek pederine diyordu ki:*

-Babacığım. O küçük kız inat ediyor ki annesiz çocuk olmaz diye. Buna pek şaştım!

Bu sözün pederiyle Mis Mac Intoch'a tesiri pek şedid olduğundan hemen İngilizce:

-Sevgili Bedia! Bu kadar içli, bu kadar hassa olmak epey gülünç şeylerdendir. Biraz da fikre, metanet-i kalbe malik olmalı."(Sami Paşazade Sezai 2003a: 149)

Büyük bir sevgi ve özenle büyütülen Bedia, müziğe ve özellikle piyanoya çok düşkündür. Bedia, on yedi yaşında iken Lütfi Bey adında biriyle evlenir.

SONUÇ

Çocukların hemen hepsinin dudaklarının gül renginde olduğunu, onların titreyen seslerinde gizlenen ahengin bülbül sesinden daha etkileyici olduğunu ifade eden

[3] Kıbrıs'a sürülmüş yazar ifadesi Namık Kemal'i çağrıştırmaktadır

Sami Paşazade Sezai, Romantizmin de etkisiyle özellikle esir ya da zor durumda olan çocukları anlatır.

Sezai, insanî duygular içinde anne sevgisinin ayrı bir yeri olduğuna işaret eder, bir annenin çocuğuna duyduğu sevgiyi, ilahî bir sevgi addeder. Bu sevgi, pek çok kapıyı açan bir anahtar gibidir. Bir anne, çocuğunu kaybettiğinde hayatının en büyük acısını yaşar. Sami Paşazade Sezai'nin eserlerinde çocuklar, annelerine yardımcı olmak için çalışma hayatının içinde olmak isterler. Ancak çocukların çalışması pek çok açıdan kolay olmamaktadır. Çalıştıkları evlerin şımarık yetiştirilen çocukları onlara huzur vermez, aşağılar.

Yaşı küçük olmasına rağmen gücünün yetmeyeceği kadar ağır işlerde çalışmak zorunda kalan çocuklar, hayata karamsar bakar. Bu çocuklar okula gitmeyi çok isterler. Okulda, evdeki gibi aşağılanmayacak, derslerinde başarılı olacak ve övüleceklerdir. Yazarın eserlerinde çocuklar, adeta bir eşya gibi pazarlık sonucunda satılmakta, fiziksel yetersizlikleri sebebiyle pazarlıkta fiyatları düşmektedir. Çocukların çalışmak zorunda kaldıkları evlerde, kendilerine kalmaları için verilen yerler de bakımsız ve sağlıksızdır. Çocukluklarını yaşayamayan bu çocukların, ileride evlenerek kuracakları yuva da onlara hak ettikleri rahat hayatı sağlamaz, aksine yine mutsuz olurlar.

Konaklarda büyüyen, lalalar eşliğinde okula giden çocuklar da Sezai'nin eserlerine konu olurlar. Yazarın hayatından izler taşıyan bu çocuklar, şımarık züppe tipler değillerdir. Bu çocuklar, yazarın duyarlılığına sahiptirler, Sami Paşa'nın konağında büyüyen Sezai'nin muhtemel çocukluğudurlar, arkadaşlarının sorunlarıyla yakından ilgilenir, kendilerine karşı yapılmasa da haksızlıklara karşı çıkar, doğrunun yanında yer alırlar.

Çocukların insanlığın kaynağı olduğuna inanan Sami Paşazade Sezai, insanlığı incelemek için öncelikle çocukların incelenmesi gerektiğini vurgular. Yazar, nerede bir gurup çocuk görse, durup onları seyreder ve bu seyrediş ona göre aslında, insanlığı seyretmekle aynıdır. Sezai, Avrupai terbiyede çocukları büyüklerle mümkün olduğunca görüştürmemenin esas olduğunu ancak kendisinin her fırsatta çocukların arasına girmeyi tercih ettiğini vurgular.

KAYNAKLAR

KERMAN, Zeynep, (1981), ***Sami Paşazade Sezai'nin Hikâye-Hatıra-Mektup ve Edebî Makaleleri,*** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

KERMAN, Zeynep, (1986), ***Sami Paşazade Sezai***, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

KERMAN, Zeynep, (1998), "Tanzimat Devri Türk Romanında "Esaret" Temi ve Sergüzeşt Romanı", ***Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri***, Akçağ Yayınları.

SAMİ PAŞAZADE SEZAİ, (1984), ***Sergüzeşt***, Hazırlayan: Zeynep Kerman, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

SAMİ PAŞAZADE SEZAİ, (2003a), ***Sami Paşazade Sezai Bütün Eserleri I***, (Haz.) Zeynep Kerman, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları 831/1.

SAMİ PAŞAZADE SEZAİ, (2003b), ***Sami Paşazade Sezai Bütün Eserleri II***, (Haz.) Zeynep Kerman, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları 831/2.

GÜVEN, Güler, (2009), ***Sami Paşazade Sezayi ve Eserleri***, İstanbul: Dergâh Yayınları.